Ο καπιταλισμός έχει κάνει τα μυαλά μας αποικία

του Αναστάση Τ.

Είναι γνωστό πως η αγορά έχει καταφέρει να καταλάβει ένα πολύ μεγάλο κομμάτι της ζωής και να το διευθετεί με τον τρόπο της, το τρομακτικότερο όμως είναι πως έχει επηρεάσει τους ανθρώπους στον τρόπο που βιώνουν, σκέφτονται και ονειρεύονται τον κόσμο• και αυτό αφορά κυριολεκτικά τους πάντες, μιας και παρατηρούμε μέχρι και κόσμο ριζοσπαστικό να προτάσσει έναν αντικαπιταλισμό ή αντικρατισμό με ηθική και περιεχόμενο της ελεύθερης αγοράς. Ο καπιταλισμός, λοιπόν, κατάφερε να κλέψει το μέλλον από τη φαντασία των ανθρώπων, μέσω των αναθεωρητών της ιστορίας προσπαθεί να κλέψει το παρελθόν, ενώ συγχρόνως κλέβει κάθε μέρα το παρόν. Αν έπρεπε ορθολογικά να βρούμε λόγους για τους οποίους τόσο ο καπιταλισμός όσο και το κράτος θα έπρεπε εν μια νυκτί να γίνουν θρύψαλα, η λίστα θα ήταν πολύ μεγάλη όπως και το δίκιο• όμως καμία κοινωνική επανάσταση δεν φαίνεται στον ορίζοντα και επιπλέον ενώ ο δυτικός κόσμος μοιάζει να μπορεί πολύ εύκολα να φανταστεί είτε την ολική καταστροφή είτε τη δυστοπία, τού είναι αδύνατον να φανταστεί την ευτοπία ή, τέλος πάντων, έναν κόσμο που να λειτουργεί για όλους και όλες. Αυτό πρέπει να το τονίζουμε για να αντιληφθούμε τη συγκαιρινή κατάσταση των πραγμάτων. Ο λόγος που ένα κάρο ταινίες πραγματεύονται την καταστροφή της ανθρωπότητας είναι, μεταξύ άλλων, και η προσπάθεια να απεικονιστεί μια, έστω και απέλπιδα, κάθαρση από τον καπιταλισμό. Πώς λοιπόν θα φτιάξουμε έναν καινούργιο κόσμο όταν όχι απλά δεν μπορούμε να τον φανταστούμε, αλλά δεν μπορούμε καν να φανταστούμε ότι θα υπάρξει;

Η ηττοπάθεια και η απελπισία οδηγούν στην αδράνεια και την ιδιώτευση, που αποτελούν βασικές συνιστώσες της κυρίαρχης κουλτούρας. Όμως πώς να αντισταθείς στον Λεβιάθαν από τη μία και στο Κράκεν από την άλλη, όντας ολομόναχος; Και κάπου εδώ

τριγύρω, βρίσκεται η αφετηρία του φαύλου κύκλου της ζωής στον ύστερο καπιταλισμό ως μιας προσπάθειας διαρκούς απόσπασης της προσοχής από μια ζοφερή πραγματικότητα, με τη χρησιμοποίηση όλων εκείνων των θαυμαστών επιτευγμάτων που προσφέρει η εποχή μας – από το Netflix μέχρι το Tinder. Αν όμως οι συνθήκες είναι κακές, αυτό που τις κάνει εν τέλει πραγματικά απάλευτες είναι ότι βιώνονται αποκλειστικά ατομικά• ο καθένας στο ιδιωτικό του safe space. Σε μια εποχή που κυνηγάμε λίγη ντοπαμίνη βλέποντας σε επανάληψη για 10η φορά *Φιλαράκια*, ένα από τα ταμπού της εποχής είναι το να νιώθεις άβολα με κάτι και αυτή η άβολη αίσθηση νοείται σαν το χειρότερο πράγμα που μπορεί να βιώσει το άτομο. Το άβολο και ο κόμπος στο στομάχι πριν κάποιος μιλήσει σε ένα γεμάτο αμφιθέατρο δεν είναι κάτι ευχάριστο, όμως το συναίσθημα ότι το ξεπέρασες και έκανες την υπέρβαση σίγουρα επιβραβεύουν και με το παραπάνω. Ο φόβος, λοιπόν, του να νιώσουμε άβολα μεταφορικά αποτελεί μια εναντίωση στην υπέρβαση, καθώς, άρρητα, η αγορά, μέσω του θεάματος των διαφημίσεων, έχει υποσχεθεί ότι θα εξαλείψει κάθε δυσφορία γρήγορα και αποτελεσματικά. Έτσι η κατάσταση του άβολου, και μάλιστα ενός άβολου που θα πρέπει να πάρουμε οι ίδιοι την ευθύνη για να το ξεπεράσουμε, γίνεται κόκκινη σημαία, ενώ η κανονιστική λύση μέσω της αγοράς έχει ως σκοπό να αφαιρέσει την οποιαδήποτε διαχείριση από το άτομο και να τη δώσει σε εμπορευματικούς μηχανισμούς. Θα είχε μεγάλο ενδιαφέρον μια έρευνα που να έδειχνε πόσα άτομα από τα 30 και κάτω έχουν παραγγείλει έστω και μια φορά τηλεφωνικός την τελευταία χρονιά, αντί να χρησιμοποιήσουν κάποια εφαρμογή. Δεν είναι τυχαίο εξάλλου ότι η επίλυση του άβολου γίνεται μέσα από το σύμπλεγμα που συναρμόζουν η φιλελεύθερη γραφειοκρατία, η αξιολόγηση και η τεχνολογία, αφού στην πραγματικότητα αυτό που δημιουργεί το άβολο είναι η ανθρώπινη επαφή όταν έχει απροσδιόριστους παράγοντες και δεν είναι τελείως οριοθετημένη, όποτε η λύση του είναι η μείωση της ανθρώπινης επαφής στο απολύτως απαραίτητο.

Η ανθρώπινη επαφή είναι το άλφα και το ωμέγα, είναι προϋπόθεση θεμελιώδης για να υπάρξει πολιτική σκέψη και δράση• αν δεν

βρεθούμε να μιλήσουμε, να κλάψουμε, να γελάσουμε και να τσακωθούμε, δεν πρόκειται να κάνουμε τίποτα. Για να το κάνουμε όμως αυτό, πρέπει να αποαποικιοποίησουμε τα μυαλά μας από το νεοφιλελεύθερο δόγμα της θάτσερ «δεν υπάρχει κοινωνία, υπάρχουν μόνο άτομα». Γι' αυτό αντί να κρυβόμαστε στον ιδιωτικό μας χώρο βγάζοντας selfie με τις γάτες μας, να ξαναβγούμε έξω στον δημόσιο χώρο και να κάνουμε φασαρία• στην τελική αν δεν υπάρχει εναλλακτική, έχουμε ευθύνη να την φτιάξουμε εμείς στο τώρα και να μην την αναθέσουμε σε ένα μέλλον που δεν θα έρθει πότε, έχοντας πάντοτε κατά νου ότι ατομική ελευθερία χωρίς συλλογική ελευθερία είναι προνόμιο και η συλλογική ελευθερία χωρίς ατομική ελευθερία είναι αυταρχισμός. Σε καμία περίπτωση δεν θα πρέπει να προτάξουμε μια βαρετή τεχνοφοβία ούτε μια βεβιασμένη ψευδοκοινωνικοποίηση, σχηματίζοντας με το ζόρι δυάδες ή βαρώντας παλαμάκια όποτε συμφωνούμε, μετατρέποντας δηλαδή την ανθρώπινη επικοινωνία σε μια μηχανιστική διαδικασία βγαλμένη από τη φαντασία των χειρότερων group therapy. Εξάλλου η αγορά μια χαρά μπορεί να τα εγκολπωθεί και, αν βρει το κατάλληλο κοινό, να φτιάξει κιόλας όσα προϊόντα χωράει ο νους της και μπορεί να πουλήσει. Με τον ίδιο μηχανισμό εξάλλου κατάφερε να κάνει ακίνδυνα ένα κάρο ρεύματα της αντικουλτούρας, αφού ο σωστός καπιταλιστής δεν ενδιαφέρεται αν έχεις σκουλαρίκια, τατουάζ ή μοϊκάνα, αρκεί να μπορεί να βγάλει λεφτά από αυτή σου την ενασχόληση.

Όσο κοινότυπο και αν ακούγεται, έτοιμες λύσεις σαφώς δεν υπάρχουν. Εντούτοις, αν κάπου έπρεπε να ποντάρουμε τα σπίτια μας, θα ήταν στα νήματα τα οποία φέρουν εγγενώς σχέσεις που υπερβαίνουν και αντιτίθενται στην αγορά – από τις αυθεντικές ανθρώπινες σχέσεις μέχρι την ύπαρξη πραγματικών κοινοτήτων με κοινά βιώματα, σημασίες, χώρο και χρόνο. Διαδικασίες που σαφώς δεν μας είναι εύκολες, αφού για να πραγματωθούν απαιτούν τόσο συλλογικά όσο και ατομικά να ανοικοδομήσουμε ρητά σημασίες και τρόπους επικοινωνίας και διάδρασης που από μικροί μάθαμε ότι μας κάνουν να νιώθουμε άβολα, όπως για παράδειγμα να αποδεχτούμε ότι θα διαφωνούμε και ότι η επίλυση της διαφωνίας

δεν είναι η διάσπαση, ο σεχταρισμός ή η επιστροφή στην ιδιωτική ασφάλεια, αλλά ο διάλογος και η κριτική σύγκρουση με περιεχόμενο και στόχο τη διατήρηση των σχέσεων. Στην τελική αν θέλουμε να μιλάμε για αντικαπιταλισμό και αντικρατισμό, πρέπει να είμαστε προετοιμασμένοι να σπάσουμε αυγά• ως γνωστόν, με άλλο τρόπο ομελέτα δεν γίνεται.

ΥΓ: Προφανώς όταν λέμε ότι θα υπάρξουν φορές που θα πρέπει να νιώσουμε άβολα, δεν σημαίνει ότι προτάσσουμε κάποιο χριστιανικό αυτοτιμωρητικό πλαίσιο εντός του οποίου το άτομο θα πρέπει να νιώθει άβολα άσκοπα, απλά για να νιώθει άβολα, ή ότι το άτομο δεν μπορεί να έχει όλους τους λόγους του κόσμου για να νιώσει έτσι, αλλά ότι ο φόβος του να νιώσουμε άβολα δεν θα πρέπει να μας σταματά από να κάνουμε πράγματα που έχουν μεγαλύτερη σημασία

Η εποχή των νεκρών

του Fisher King

Η ιδέα του να μένω κλεισμένος μέσα δεν μου ήταν ποτέ ιδιαίτερα ξένη.

Όταν ανακοινώθηκε η «κυκλοφορία υπό όρους», δεν ήμουν από αυτούς που πληγώθηκαν ιδιαίτερα. Ή τουλάχιστον αυτές ήταν οι αρχικές μου σκέψεις.

Χωρίς δουλειά, χωρίς ιδιαίτερες κοινωνικές υποχρεώσεις και χωρίς κάποιου είδους προσωπική σχέση που να με αναγκάζει να βγω έξω και να ξεκινήσω το καθημερινό τελετουργικό του «ανήκειν», η καραντίνα ήρθε απλώς να επικυρώσει κάτι που υποπτευόμουν αλλά δεν είχα ιδιαίτερο κουράγιο να παραδεχτώ εδώ και καιρό.

Ότι η κοινωνική απομάκρυνση, για μένα, είχε ξεκινήσει εδώ και καιρό. Μάλιστα με τους ακριβώς ίδιους όρους που την βιώνουμε και τώρα.

Δεν ήταν κάποια πανδημική κρίση ή μια σειρά από πράξεις νομοθετικού περιεχομένου που με ανάγκασαν να μένω κλεισμένος μέσα. Η εντολή για κοινωνική απομάκρυνση δεν είχε έρθει από τους εξωγενείς παράγοντες του Κράτους και της Βίας, αλλά στην προκειμένη είχε έρθει από τους εξωγενείς παράγοντες του βάρους της καθημερινότητας. Της ίδιας βαρετής καθημερινότητας που υποδείκνυε ότι μετακινούμαστε προς ένα απροσδιόριστο σημείο στο μέλλον, δεν ξέρουμε ποιο είναι αυτό, ούτε πόσο θα διαρκέσει η μετακίνηση. Ξέρουμε μόνο ότι πηγαίνουμε προς τα εκεί.

Είναι σαν να βρίσκεσαι σε μια διαρκή ελεύθερη πτώση σε ένα θεοσκότεινο τοπίο. Και πέφτεις, για μέρες, μήνες πολλές φορές και χρόνια. Δεν έχεις ιδέα πότε θα έρθει το σημείο της πρόσκρουσης αλλά είσαι σίγουρος ότι θα έρθει. Οπότε είσαι εκεί, κλειδωμένος σε μια αέναη πτώση και το μόνο πράγμα που σε κινητοποιεί είναι η βαρύτητα.

Όταν ξεκίνησα ψυχανάλυση πριν μερικά χρόνια, στο πρώτο ραντεβού ο ψυχαναλυτής με ρώτησε «γιατί είσαι εδώ».

Μετά από αρκετά λεπτά που προσπαθούσα να μαζέψω τις σκέψεις μου σε μια πρόταση που θα έβγαζε νόημα του είπα ότι φοβάμαι πως ο κόσμος τελειώνει.

Η καταστροφολογία είναι από τα χαρακτηριστικά της εποχής μας, κυρίως των γενιών που ανήκω κι εγώ, δηλαδή τις γενιές του ’90.

Πως θα μπορούσε να μην είναι άλλωστε?

Γεννηθήκαμε σε μια εποχή χτισμένη πάνω στις υποσχέσεις της ευημερίας και της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Οι γονείς μας είδαν τους μισθούς τους να εκτοξεύονται, δώρα Χριστουγέννων, δώρα Πάσχα, διπλοί μισθοί, τριπλοί μισθοί,

καταναλωτικά δάνεια, στεγαστικά δάνεια, επισκευαστικά δάνεια, διακοποδάνεια, εξοχικά στην παραλία, εξοχικά στο βουνό, σπίτια που αναζητούσαν επίδοξους ενοικιαστές, χωράφια, αγροτεμάχια εξ' αδιαιρέτου, αυτοκίνητο για τον πατέρα, διαφορετικό αυτοκίνητο για τη μάνα, γυναίκα που να καθαρίζει το σπίτι, γυναίκα για να προσέχει τα παιδιά. Η μεσαία και η εργατική τάξη παίρνει τα πάνω της, αρχίζει να κοιτάζει προς την ανώτερη τάξη, όχι για την ανατρέψει, αλλά για να επιβεβαιώσει τον Στάϊνμπεκ ότι πράγματι οι υποτελείς τάξεις έβλεπαν τους εαυτούς τους σαν εν δυνάμει εκατομμυριούχους και όχι σαν φτωχούς.

Και κάπου εκεί τελειώνει η πλάκα. Ξαφνικά τα δάνεια άρχισαν να επιμηκύνονται, οι μισθοί άρχισαν να κόβονται, τα αυτοκίνητα να πωλούνται, τα σπίτια και τα εξοχικά να υποθηκεύονται.

Οι υποτελείς τάξεις τιμωρήθηκαν και επέστρεψαν ξανά στις βάσεις της κοινωνικής πυραμίδας.

Αν η δεκαετία του '80 και του '90 έφτιαξε την μεσαία τάξη, η δεκαετία του 2000 απέδειξε περίτρανα πως η μεσαία τάξη βρίσκεται μια κακή μέρα μακριά από το να καταλήξει πάλι υποτελής.

Η κοινωνική κινητικότητα του καπιταλισμού τερματίζει τα κοντέρ και αποδεικνύει πως λειτουργεί άψογα. Μόνο από πάνω προς τα κάτω όμως, ποτέ ανάποδα, δεν γίνεται άλλωστε να αψηφήσεις την βαρύτητα. Η ελεύθερη πτώση ξεκινά.

Η γενιά μου είδε τους γονείς της να καταρρέουν, να αυτοκτονούν από τα χρέη, να πεθαίνουν από αλκοολισμό και καρκίνο, να καταρρέουν από κατάθλιψη και αγχώδεις διαταραχές, να χωρίζουν, να ξεσπάνε οι πατεράδες πάνω στις μητέρες αδύναμοι, ανίκανοι και υπερβολικά άντρες για να παραδεχθούν ότι το πρόβλημα για την ελεύθερη πτώση τους είναι συστημικό.

Είδαμε τους πύργους να πέφτουν στις ειδήσεις, πώς να σκεφτόμασταν τι θα ακολουθούσε στη συνέχεια, είδαμε τα βομβαρδιστικά να πετάνε πάνω από το Αφγανιστάν και το Ιράκ,

ακούσαμε τον πυροβολισμό στη Τζαβέλα, νιώσαμε το μαχαίρι στην καρδια του Παύλου, η Λιβύη, μετά η Συρία, αύριο ποιος ξέρει.

Αν αυτό είναι το αναπόφευκτο μέλλον μας, το μέλλον του καπιταλιστικού ρεαλισμού όπως έγραφε ο Fisher, να διαδεχόμαστε τη μία πολεμική σύρραξη μετά την άλλη και τη μία οικονομική κρίση μετά την άλλη, σαν να βιώνουμε τη ζωή μας ως θεατές χωρίς κανένα έλεγχο πάνω σε αυτό που βλέπουμε, δεμένοι και κλειδωμένοι πάνω στις καρέκλες μας, τότε γιατί η νέα οικονομική κρίση ή κρίση του κορωνοϊού μας εκπλήσσει; Τι καινούργιο φέρνει, πέρα από τη συνηθισμένη καταστροφή που μας κρατάει συντροφιά την τελευταία δεκαετία;

Πριν μερικές μέρες ξαναπήγα για συνεδρία. Όταν μπήκα μέσα, ο ψυχαναλυτής μου με χαιρέτησε και μου είπε: «τελικά είχες δίκιο, ο κόσμος πράγματι τελειώνει».

Αυτό που βρήκα, παραδόξως, ενθαρρυντικό αυτές τις μέρες ήταν η δυσκολία με την οποία ο κόσμος δέχθηκε την καραντίνα.

Είναι κατανοητή και λογική η τήρηση κάποιων μέτρων στα πλαίσια της μη-εξάπλωσης του ιού.

Από την άλλη είναι κατανοητή και λογική η αντίδραση των κρατούμενων, όταν τους κόβουν τον προαυλισμό ή τα υπόλοιπα προνόμια.

Νομίζω πως στην πλειοψηφία των περιπτώσεων όμως το πρόβλημα είναι αλλού.

Κανείς δεν μπορεί να διαχειριστεί τον εαυτό του σε συνθήκες εγκλεισμού, γιατί αναγκάζεται να έρθει αντιμέτωπος με τις σκέψεις του.

Είναι ο ίδιος λόγος που όταν πέφτεις στο κρεβάτι το βράδυ και είσαι μόνος, ο ύπνος δεν έρχεται ποτέ.

Η διαδικασία της ακινησίας, κυριολεκτικής και συμβολικής, μπορεί να κάνει περισσότερη ζημιά από την συνεχή κίνηση.

Όταν κινείσαι, όταν αφήνεσαι στα καθημερινά τελετουργικά σου, που στιγμιαία σου δημιουργούν την αίσθηση ότι αυτό που κάνεις έχει νόημα, ακόμα και μέσα στην επανάληψη του, τότε ξεχνιέσαι. Η εσωτερική σου φωνή απλώς επαναλαμβάνει τα αντικείμενα της ρουτίνας σου, υπενθυμίζοντάς σου ότι σήμερα ξύπνησες και έχεις θέσει κάποιους στόχους. Όταν τους ολοκληρώσεις και επιστρέψεις στο σπίτι, η εσωτερική σου φωνή σταματά να επαναλαμβάνει το καθημερινό πρόγραμμα και ξεκινά να αναρωτιέται. Αποκτά δική της υπόσταση και θέτει υπαρξιακά ερωτήματα.

Και φυσικά κανείς δεν θέλει να ακούει υπαρξιακά ερωτήματα το βράδυ πριν κοιμηθεί.

Νομίζω πως αυτό είναι ένα από τα θέματα εδώ. Την περίοδο του εγκλεισμού, η εσωτερική φωνή για τους περισσότερους και τις περισσότερες βρίσκεται συνεχώς σε μια φάση διερώτησης. Οι ερωτήσεις δεν τελειώνουν ποτέ. Και αυτό για αρκετούς μπορεί να είναι εφιαλτικό.

Το δεύτερο κομμάτι του προβλήματος έχει να κάνει με το τραύμα.

Είπα αρκετά, παραπάνω, για τη γενιά μου, ώστε να θεωρώ ως δεδομένο ότι είναι μια τραυματισμένη γενιά.

Παγκοσμίως, όχι μόνο σε εθνικό επίπεδο, οι διαταραχές άγχους, η κατάθλιψη, οι κρίσεις πανικού για τις ηλικίες μας βαράνε κόκκινο.

Είναι σαν να γεννηθήκαμε με κάποια συλλογική ψυχική ασθένεια από την οποία δεν υπάρχει διαφυγή.

Αυτό είναι το συλλογικό μας τραύμα. Και είναι το αποτέλεσμα των προηγούμενων δεκαετιών που κατέρρευσαν απότομα πάνω στα κεφάλια μας. Το αποτέλεσμα των εκατοντάδων ωρών που αφιερώσαμε για ακαδημαϊκούς στόχους που δεν ανταμείφθηκαν ποτέ όπως περιμέναμε.

Το αποτέλεσμα αμέτρητων «μαύρων προσλήψεων» με τις μισές εργατοώρες να καταγράφονται, τα σπαστά ωράρια, τις απλήρωτες

ώρες και τις οικογένειές μας που πρόλαβαν να μας πετάξουν το βάρος της ενηλικίωσης πριν διαλυθούν.

Άρα γιατί μας ενοχλεί με έναν τόσο περίεργο τρόπο η καραντίνα και όσα θα την ακολουθήσουν;

Γιατί το τραύμα μας βαθαίνει, αλλά ταυτόχρονα αρχίζουμε να καταλαβαίνουμε πως νοσούμε. Και αυτό δεν είναι κακό. Αρχίζουμε να καταλαβαίνουμε το όνομα και την φύση της αρρώστιας. Δεν είναι ο κορωνοϊός. Είναι ο καπιταλισμός.

Αρχίζουμε να διακρίνουμε επιτέλους φιγούρες και σχήματα στο μέχρι πρότινος σκοτεινό τοπίο.

Αρχίζουμε να βλέπουμε πως μαζί μας πέφτουν κι άλλοι. Δεν είμαστε μόν@ σε αυτή την ελεύθερη πτώση.

Η πρόσκρουση τώρα δεν αργεί να έρθει. Αλλά είναι δύο τα σενάρια.

Μπορούμε απλώς να εφησυχάσουμε με το γεγονός πως πέφτουμε όλ@ μαζί.

Υπάρχει κάτι αρκετά λιβιδινικό στο να γνωρίζεις πως η πτώση δεν αφορά μόνο εσένα, αλλά και άλλους. Πράγματι, το Τέλος δεν είναι προσωπική υπόθεση αλλά συλλογική. Αυτή είναι η μία εκδοχή

Η άλλη εκδοχή είναι να συγχρονίσουμε από κοινού τον χρόνο και το σημείο της πρόσκρουσης. Δεν ήμουν ποτέ καλός στα μαθηματικά ή την φυσική και δεν ξέρω αν γίνεται. Αν συγχρονιστούμε, λοιπόν, μπορεί να είμαστε τυχεροί και το έδαφος να υποχωρήσει κάτω από την πίεση της μαζικής πρόσκρουσης, αποκαλύπτοντας κάτι άλλο από κάτω του. Μπορεί να μην χρειαστεί να συνεχίσουμε να πέφτουμε μετά από αυτό.

Δεν ξέρω τι από τα δύο θα γίνει. Νομίζω δεν εξαρτάται μόνο από μένα.

Αλλά όπως και να έχει, χαίρομαι που μετά από καιρό αρχίζω να

διακρίνω φιγούρες μέσα στο σκοτάδι γιατί ξέρω πως ότι και να έρθει, θα το περάσουμε μαζί.